

Marginalisering af kvindekundskab Eksempler fra Veggefjord¹

Lisbet Holtedahl

Indledning

Distriktenes utbyggingsfond har i det sidste lagt mere og mere vægt på kvinderettede tiltak. Baggrunden er det, som nu af fondet som af myndighederne for øvrigt opfattes som «kvindeproblemet i regionalpolitikken». Forholdene i distrikterne, bl.a. Nord-Norge, tyder på at kvinder ikke rekrutteres til et aktivt liv i bygderne i en grad som er nødvendig for at opretholde bosætningen. Dette sker til trods for 30 års målrettet «kønsneutral» regionaludviklingsarbejde.

I DUF og på centralt hold stræver man i dag med samordning af tiltak inden for jordbrug, fiskeri og andre sektorer. Tidligere var kvinderne i bygderne i Nordnorge samordnere par excellence. De forædlede fisk, havde ansvaret for en del af omsætningen af fiskeriprodukter; de var bønder og de var ansvarlige for omsætning af jordbrugsprodukter. Desuden havde de hånd om store dele af det lokale politiske liv. Man kan i sandhed sige, at situationen er ironisk. Hvad har sket med kvinders kundskaber og ansvarsområder i de sidste årtier? Byder lokalsamfundene ikke længere på meningsfuld virksomhed for kvinder? Eller: har kvinder haft problemer med at få brugt de kundskaber de havde i den endringsproces, som har fundet sted?

I denne artikel vil jeg vise hvorledes kvinders kundskaber er blevet marginaliseret i en lille nordnorsk bygd, Veggefjord, i de sidste årtier. Jeg vil give en antropologisk analyse af de ændringsprocesser, som har fundet sted i organiseringen af kvinders arbejde og kundskaber. Det er min påstand, at det er den store diskrepans mellem hvordan folk lokalt udformer og selv forstår sine kundskaber og ressourcer og hvordan planlæggere definerer lokale ressourcer som i sig selv befordrer marginaliseringen af kvinders kundskaber. Dermed hæmmes også mulighederne for at udnytte lokale forudsætninger for vækst.

I fiskerisektoren, jordbrugssektoren såvel som i den politiske sektor de-

fineres planlægning som økonomisk planlægning og ikke som en bred kundskabspolitisk planlægning. Økonomisk tænkning forudsætter ofte en specialforståelse af hvordan lokale samfund fungerer. Forenklet vil jeg sige, at det forudsættes, at organisering af produktionsmidler er af overordnet betydning for lokale samfunds overlevelse. Hvordan lokale produktionsformer indgår i lokal kundskabsproduktion og socialt liv problematiseres ikke. Der er desuden meget som tyder på, at man underforstår, at det er *mænd*, som er decentrale aktører i produktionen. «Kvindeproblemet» har sin baggrund i dette. Man har problemer med at «finde en plads til kvinderne» i produktionen som de *selv* gerne vil have.

I Veggefjord forholder det sig akkurat slik. Da jeg først kom til Veggefjord midt på 1970-tallet, var det kvinderne, som havde hånd om kontakten med storsamfundet både som producenter og som lokalpolitikere. Mændene havde «bare» kontakt som producenter og/eller lønsarbejdere. Kvindene solgte får og uld. De solgte og «byttede» lefser, fisk og fiskemat. De tog kontakt med socialektoren, hvis enslige fiskere trængte støtte. De gik på forældremøder på skolen i nabobygden Nordfjord. De ledede aktivt et lokalt foreningsliv: der var 12 levende nationale missions- og velfærdsforeninger.

I løbet af den periode jeg arbejdede i Veggefjord begyndte mænd at dukke op på forældremøder, tage ordet på planlæggermøder. De etablerede et lokalt arbejderpartilag og en lokal idrætsforening. Kvindeforeningerne blev gradvist lagt ned. De foreninger som fortsatte udover i 1980-årene var lokale syklubber uden kommunal eller fylkeskommunal tilknytning. Der var ikke længere nogen lokale kvindelige producenter. En del yngre kvinder havde imidlertid lønsarbejde på fileten i nabofjorden eller i servicenæringen i byen. Mange yngre mennesker var flyttet fra bygden. Det kvinderne gerne ville have, lokalt arbejde, havde de ikke fået.

Marginaliseringsprocesser i Veggefjord

Veggefjord ligger på kysten i et nordnorsk fylke. På 1970-tallet var der ca 250 indbyggere, i dag er der 320. Tilvæksten skyldes overvejende at bygden de sidste par år er blevet forstad til nærmeste tætsted: Der er kommet mange tilflyttere, som bor på landet og jobber i byen. Til trods for forstadspræget som bygden har fået, er udviklingen i den periode jeg skal beskrive karakteristisk for en del andre nordnorske udkantbygder.

Veggefjord var indtil for nylig en typisk fiskerbonde-bygd. Manden drev fiske, kvinden havde hånd om forædling og om megen af omsætningen. I tillæg drev de med jordbrug. For 30 år siden var afstanden til tætstedet stor: det betød 5 timers rejse over land afbrudt af to overfarter over fjord og sund eller 8 timer ad søvejen. Norge og verden for øvrigt har rykket nærmere med raske skridt gennem de sidste 30 år. Først kom vejen til bygden, siden kom broen over sundet til tætstedet. Derefter kom der telefon. I de senere år har fiskeriet været for nedadgående. Udviklingen repræsenterer en gradvis overgang til lønsarbejde.

Da jeg kom til Veggefjord i 1975, mødte jeg tre kvindegenerationer,

hvis holdninger og aktiviteter vidnede om de ændringer, som havde fundet sted i dette århundrede. Fra 1975 til 1985 har jeg kunnet følge den videre ændringsproces.

Mødet med Alette satte mig på sporet af de forandringer, som havde fundet sted før jeg kom dertil. Hun var da 90 år gammel. Hun var som voksen enslig kvinde med flere børn flyttet til Veggefjord fra en ø ude i havgab. Der havde hun i flere år livnæret sig selv, børnene og moren gennem selv at drive fiske. Hun syede også selv sko, komager, som hun solgte. Hun kunne snedkre møbler. En skønne dag fik hun et brev fra skattevæsenet. Hun skulle opgive hvor megen fisk hun trak og skatte af det. «Da skrev jeg tilbage, at før jeg skulle gøre det skulle de komme og hent ho mor og ungerne!» berettede Alette. Hun havde alsidige færdigheder og kundskaber. Hennes holdning til naturen var præget af hårde livsvilkår. Man måtte kæmpe mod den. Holdningen over for myndighederne var den samme; også dem måtte man kæmpe mod for at overleve. Alette blev siden gift i Veggefjord og fik flere børn.

Når hun beretter om de «yngre» kvinder på 70, fremkommer kontrasterne mellem hendes kundskaber og holdninger og deres. «De har indyndet sig hos myndighederne! De har ødelagt forholdene. De har forsøgt at gøre sig bedre end os andre. Før i tiden var alle lige!» siger hun.

Mødet med de «yngre» kvinder på 70 gav mig indsigt i baggrunden for Alettes oplevelser. To af sytåringerne, Marie og Anna, havde som veggefjordkvinder flest været aktive bønder, fiskeforældre og mødre. I en periode hvor der skulle oprettes postkontor og telefon, var det Marie, som fik posten, Anna telefonen. Dette var naturligt fordi mændene var borte på fiske store dele af året. En tredje kvinde, Kristine, var den første veggefjordkvinde, som fik en uddannelse. Hun var delvis vokset op hos slægtninge i byen og var kommet i kontakt med det kristelig miljø der. Igennem dette fik hun en sygepleje-uddannelse. Da hun siden etablerede sig i Veggefjord med sin mand, blev hun halsens primus motor ikke bare i Veggefjord, men også i mange nabobygder.

Gennem disse nye lokale jobber fik de tre kvinder bruge sine alsidige kundskaber, deriblandt kendskabet til lokalmiljøet. De fik forbindelse med kommunen og det kristelige miljø i byen. De små beløb, de fik for jobbene kom godt med; det vigtigste for dem var imidlertid, at de fik gøre noget for andre. Kristine arbejdede i årevis uden at tage sig betalt. «Hvorfor skulle jeg det, når min mand har løn?» sagde hun og udtrykkede dermed det fælles lokale kvindespæktiv på samfundsforandringen.

I tur og orden etablerede disse tre kvinder efterhånden hver sine lokale missions- og velfærdforeninger i Veggefjord. Denne udvikling truede på sæt og vis forholdet mellem kvinderne i bygden i en periode. I det lokale kvindefællesskab blev der traditionelt lagt stor vægt på pålighed mellem folk, og der blev lagt stor vægt på hjælpsomhed og samarbejde. At gøre noget for andre var jo et centralt træk ved lokal kvindeidentitet. Når nu Marie, Anna og Kristine pludselig stod i sådanne nye positioner, kunne de gøre mere for andre end andre kunne. De alene havde vigtige forbindelser

med folk i byen; de alene fik nye kundskaber. De levede op til lokale kvindeidealer, men deres aktiviteter truede også den lokale egalitære ideologi. Det var dette Alette havde givet udtryk for over for mig.

Nu fulgte en periode hvor også andre kvinder på stedet etablerede hver sine lokale afdelinger af nationale organisationer, Sanitetsforeningen, Redningsselskabet m.m. Egaliteten blev nogenlunde genoprettet, når flere fik forbindelse med nationale foreninger. Den lokale omformning af kvindeverdier og kundskaber fandt nu sted mellem kvinderne på foreningsmøderne. De gik alle i hverandres foreninger. Ideologiske og dogme-baserede stridigheder, som på topplan legitimerede skillelinjer mellem nationale missionsforeninger, fik på denne måde ingen relevans på grasroden. De hyppige møder muliggjorde, at der blev skabt en kontinuitet i lokale kvindeverdier, kundskaber og i lokal organisering af kvindearbejde. Men også nye sider blev føjet til lokal kvindeidentitetsforvaltning. For at få bekræftet lokal kvindeidentitet, var det ikke længere nok, at man gjorde noget for andre i bygden. Nu samlede man også penge ind som bidrag til syge (Saniteten) søfold i kyst-Norge (Redningsselskabet). Missionerne repræsenterede en mulighed for at hjælpe folk i den Tredje Verden både åndeligt og materielt. Man strikkede og syede. Man holdt basarer, hvor man samlede penge ind. Desuden havde man kollekt på møderne. Det var vigtigt at give mest muligt bort. Man blev mødt med skepsis, hvis man viste tilbøjelighed til ikke at udnytte lokale ressourcer fuldt ud, og dersom man likte at skifte gardiner lidt for ofte.

Møderne blev lagt til eftermiddagen, således at de ikke kolliderede med andre opgaver: fjøs, husarbejde, madlavning, spærring af fisk på den lokale fiskebedrift. Børn kunne man have med og så lægge dem, når man kom hjem. Alt var således lagt til rette i den lokale arbejdsorganisering. Mange hænder kunne mobiliseres i sæsonen til lokalt forædlingsarbejde og dermed danne grundlag for en vis kontant-indtægt for alle. Man samarbejdede også om fjøs og landbrug.

Gennem de nye lokale kvindejobber og gennem kvindeforeningerne var kvinderne kommet ind på offentlige arenaer. De havde fået kontakt med sektor-Norge samtidig med at de kunne fortsætte med at bruge de kundskaber de havde tilegnet sig og løse de opgaver, som det lokale kvindemiljø havde defineret. De forsøgte således at bruge sine offentlige kontakter til at tage sig af sambygninger. Kristine var altid på pletten, når ældre fiskere var syge. I tillæg var det hende, som ordnede med trygd for de som trængte det. Hun havde gerne en pakke lefser eller en spand med fisk med til socialchefen ved sådanne anledninger.

En gang flyttede en ældre kvinde, Hannah, ind til Veggefjord fra et af småstederne ude i fjorden. Hun var ugift, barnløs og plejeforældre, som hun havde taget sig af i mange år, var døde. Hun ønskede at bo sammen med folk på sine gamle dage og at fortsætte med får. «Jeg har holdt på med sauer hele mit liv; det er det jeg kan!» sagde hun. Foreningskvindene mobiliserede naturlig nok og fik ordnet med bolig: først fik de kommunen til at låne hende «gamle-skolen», siden fik de hjælp af andre veggefjordinger

til at bygge et lille hus til hende. Men da de forsøgte at ordne med fjøs til hendes får, skar det sig. Socialkontoret sagde, at det ikke var deres bord. Jordbrugskontoret sagde, at det var et socialt tiltak, som måske kunne komme senere pensionister til gode, at det derfor ikke var deres bord. Hannah flyttede med fårene ud i gamlegården efter nogle år. Hun bor alene derude nu.

For denne generationen kvinder havde ændringsprocesserne muliggjort en udvidet anvendelse af lokale kvinderessurser: kundskaber, arbejdsorganisering og værdier. En vis social differentiering opstod: et missionsborgerskab var vokst frem. Det var det Alette havde følt på kroppen. Hun så på de «yngre» kvinders kontakt med det offentlige Norge som en lefling med myndighederne. Processerne, som havde fundet sted, havde ført til, at en generation kvinder ikke bare var producenter, forsørgere og omsorgsarbejdere, men også politikere. Den kvindelige lokale politikerrolle hvilede vel at mærke trygt på lokale kvindeverdier, lokal kvindeidentitet. Problemerne man havde mødt i sit forsøg på at hjælpe Hannah skulle imidlertid blive et varsel om de problemer den efterfølgende kvindegeneration i sin tur skulle komme til at møde i sit forsøg på at gøre brug af sine kundskaber og værdier.

I den periode hvor Marie, Anna og Kristine havde fået jobber og foreningslivet var vokset frem, gik mange af fisker-ægtemændene over fra fiske til vej- og anlægsarbejde med medfølgende uge- og månedspending. De fortsatte dog at fiske i de perioder de ikke havde job på land. De som fortsatte at fiske fik hjælp af kommunen gennem fiskerlaget til at få slammet op af havnen. Ejeren af fiskebedriften fik støtte til udbygning af brygge og anlæg. Plansektoren definerede sådanne tiltak som vigtige.

Større faste lønninger for mændene muliggjorde udbredninger af de yngre familiers huse. Jordbrugspolitikken, som blev ført i denne periode, favoriserede ikke veggefjordkvindernes jordbrugsvirksomhed. Brukene blev anset at være for små. Der blev færre og færre får i fjorden, og flere og flere fjøs stod tomme. Til slut var det bare snille «døtre», som tog sig af «ho mors» sauer. Arealplanlægningen tillod imidlertid ikke at unge fra bygden fik bygge på tidligere jordbrugsjord. Tørfiskkrisen kom, og der blev mindre arbejde at få for kvinder på den lokale fiskebedrift. Hvor de ældre kvinder syntes de klarede sig med det de kunne få for ulden og gennem salg af lefser til kontakter i byen, ønskede nu de yngre kvinder, som ikke havde får, andre muligheder for kontantindtægter.

De fik opleve, at de kundskaber de havde var vanskelige at omsætte. De var vant med kollektiv mobilisering af arbejde på den lokale fiskebedrift, samarbejde om fjøsarbejde, husarbejde og de faste kvindemøder. Hvordan kunne disse kundskaber omsættes på arbejdsmarkedet uden for bygden? Det måtte blive fiskearbejde eller omsorgsarbejde.

Hvis yngre kvinder ymte om at tage lønsarbejde uden for bygden, var kommentarerne mange og negative fra de ældre. Et par stykker var nylig begyndt som hjælpeplejere på sygehuset i byen, og blev kritiseret for ikke at tage sig skikkelig af børnene. «Så vigtigt kan det ikke være at tjene

penge!» blev det sagt. «Udbryderne» sagde, at missionskvindene troede de var Vorherres talsmænd i bygden.

Sommeren 1976 slog imidlertid fem yngre kvinder sig sammen og begyndte på den store nye filtebedrift i nabobygden, Nordfjord. Det var skiftarbejde, og de måtte indrette sig således, at de havde følge med den eneste, som havde bil og førerkort. Eftermiddagsarbejde medførte en øget afhængighed af mødrene for barnepas hvis ikke manden var hjemme, og da kunne man heller ikke gå på foreningsmøderne de dage, ej heller passe mødrenes får. Derfor var disse kvinder ganske fornøjede med sæsonstans ved stop i råvareleveransene. De fik da ledighedsløn i den periode. «Da får vi løn for at gøre den jobben hjemme, som vi kan!»

Over tid mødte disse yngre kvinder flere og flere dilemmaer. Nogle fik lyst til at starte op igen med får for at slippe kritikk, stress og mas og for at «bevare uafhængigheden». Andre fik lyst til at få sig en *bedre* job, for de fik reumatisme og underlivsbetændelse på gulvet i fileten. Men da måtte de have førerkort og job helt inde i byen på kafeteria, sygehus eller lignende.

Men et førerkort var et to-årsprojekt. Det var dyrt, og i «kørekort-perioden» kunne man ikke gå i arbejde, for det kunne ikke tilpasses jobtidene. Kommunal barnehage vill være en lettelse for disse kvinderne og stryke uafhængighed af mødre og ægtemænd. Men hvem turde stille krav, eller arbejde for dette, når de ældre kvinder misbilligede offentlig organisering af barnepas? Desuden, når det kom til stykket; hvorfor skulle man ikke få det offentlige til at lønne mødrene for at passe børnene? Hvorfor skulle barnehage-eksperter komme til Veggefjord og få arbejde, når det var så vanskeligt for de kvinder som var der at få kontant-indtægter med de kundskaber de havde? Nogle af disse kvinder prøvede at få mig til at tage på mig omkostningerne ved at stå frem og arbejde for dette. Men det var umuligt at få det samlede lokale kvindefællesskab til at støtte op om initiativet. Det var naturligt, at det var den lokale sanitetsforening, som fremmede denne sag. Men siden sanitetens medlemmer var de samme som medlemmerne i de øvrige velfærds- og missionsforeninger, måtte tiltaket i realiteten have støtte fra hele det lokale kvindemiljø. Det var stik i strid med de værdier og den kundskabspolitiske platform, som kvindeforeningerne havde skabt at arbejde for at fremmede kvinder skulle komme og få løn for at passe «bedstemødrenes» børn. Initiativet blev kvalt. Der kom ingen barnehage.

Flere af de kvinder, som «insisterede» på at have lønsarbejde, flyttede i denne periode fra bygden med sine mænd. De andre fortsatte en tilværelse, som repræsenterede en balancegang mellem de lokale kvindeværdier og sæson-arbejdet på fileten.

På 1980-tallet er disse kvinders børn blevet store og de har fået førerkort. En kvinde tog i 1981 initiativ til at starte lokalt vaskeri. Manden havde maskinist-uddannelse. Han kunne tage sig af maskinerne. Sønnen var blandt de første børn, som tog videregående skole på økonomisk linje. Han skulle tage sig af regnskabet. Fem-seks kvinder skulle jobbe der i

stedet for på fileten i Nordfjord. Familien købte brugte vaskemaskiner og søgte kommunen om støtte til opstart. Kommunen gav afslag. Man mente, at vaskeriet vill komme i konkurrence med et andet kommunalt støttet vaskeri på indlandet. Det voksende marked i form af nye ældre hjem og skoler osv. ville ikke blive stort nok, blev det sagt i afslaget.

Veggefjordkvinden fik at vide, at hun skulle have søgt om støtte før hun købte maskinerne. Et lokalt initiativ til at forene lokale kvindekundskaber med nye kompetenceforeninger for at trykke kvinders fremtidige rolle som lokale producenter gik således i vasken.

I dag er stadig flere kvinder begyndt at jobbe i servicenæringer i byen. Veggefjord-foreningerne er i tur og orden blevet nedlagt fordi de ældre er blevet for gamle, og de yngre ikke har set sig i stand til at overtage hvervene som ledere. Det er uforenelig med job i byen. De kvinder, som har job, har imidlertid startet lokale syklubber.

I samme periode som de kvindeledede lokale, formelle arenaer bukkede under, dukkede mændene op på den eneste ældre formelle arena, forældremødet på Nordfjord skole. I mange år var det fiskernes koner, som gik på forældremøderne. Som mødrene i foreningerne forsøgte også disse kvinder at forsvare lokale kundskaber. De forsvarede sine børn over for lærerne til læremes store fortvivlelse. De vil lissom ikke forstå, at skolen var til børnenes eget bedste, sagde lærerne. Mødrene mente for eksempel, at det var vigtigere at drengene var dygtige til at fiske end at de havde succes på skolen. De oplevede mødet med skolen som et udtryk for nedvurdering af lokale kundskabsformer.

Gradvist men sikkert dukkede nu veggefjordfædrene op på forældremødearenaen. Det var ikke fiskerne, men lønsarbejderne, som blev aktive her. På møderne udtrykte de i modsætning til fiskerkonerne ønske om, at børnene skulle komme sig frem i verden. De havde nylig startet lokalt idrætsslag og arbejderpartilag. Fiskerlaget var ikke for dem. Der blev der bare snakket fisk. Disse mænd mente, at de gennem organisering kanske selv kunne skaffe goder til bygden: fodboldbane, idrætshus osv. De lønsarbejdende kvinder havde skabt syklubber, dvs uformelle arenaer. De lønsarbejdende mænd skabte de nye formelle arenaer som supplement til fiskerlaget. Hvor kvinderne forsvarede lokale kundskabsformer og værdier, blev det mændene, nemlig sønnerne til foreninglederne, som forsvarede storsamfundets kundskabsformer på formelle arenaer lokalt. Overgangen fra fiske til lønsarbejde fik brå konsekvenser for mændenes identitet. Dette identitetsskifte fik hurtigt konsekvenser for bosætningen i Veggefjord. At hænge med i lønsarbejde og i arbejderparti-lag krævede sit. Disse mænd oplevede fort det mere traditionelle lokale fiskermiljø som en bremse for egne ambitioner. De mest aktive blant mændene mente efterhvert, at bygden ikke havde nogen fremtid, hvis man skulle fortsætte med de traditionelle kombinationsstrategier. De vill have den nye kompetence og en bedre lønnen fast job på land. De rejste fra Veggefjord.

Plankontoret og bygningskomitéen i kommunen tog nu initiativ til å få bygdens *økonomiske* fremtid opp på dagsorden. Man spurte om bygden var

interessert i at sætte igang lokal maskinindustri. Kvinderne sagde ikke noget. Mændene, som mødte, vægrede sig; de var ængstelige for at deres kundskaber ikke var tilstrækkelige og at etableringen af en slik industri bare skulle blive attraktiv for folk i byen, som var så heldige at have den nødvendige kompetence. Arrangørene syntes folk var «umulige». Der kom ikke nogen maskinfabrik.

Efter en periode hvor lokale kvindekundskaber havde vist sig at kunne anvendes på nye formelle arenaer, kom der nu en periode, hvor lokalt definerede kvindekundskaber og værdier blev adskilligt vanskeligere at omsætte. De ældre kvinder havde været producenter, mødre (dvs. omsorgspersoner i vid forstand) og politikere. Deres døtre blev bare producenter og mødre. En position hvorfra lokale kvindekundskaber og værdier kunne videreformidles var faldet bort i de senere års ændringsprocesser.

I den samme ændringsproces udvikledes midlertidig nogle nye lokale mandlige politikerpositioner. Men det er karakteristisk for disse positioner, at mændene herfra forsøgte at formidle storsamfundsværdier til bygdesamfundet.

Resultatet af processeerne på såvel kvindearenaer som mandsarenaer blev, at den social differentiering mellem folk med kombinationsorientering og folk med lønnede job i byen, som spirede i denne periode, blev stoppet enten af skilsmisser eller fraflytting. De som for alvor satsede på de ikke lokalt producerede kundskaber forsvandt. De som blev tilbage i bygden var folk som fortsat sluttede op om en mere traditionel tilpasningsstrategi og lokalt definerede kundskaber: Man så på nye arbejdspladser som nicher, som kunne kombineres med andre lokale produktive aktiviteter af forskellig slags: fiske, jagt.

Vi kan sammenfatte ændringsprocesserne i den periode jeg har beskrevet med at sige, at veggefjordingene i dag har en tilpasning, som ligner på den som var karakteristisk da Alette var ung. Man kombinerer tyning af lokale ressourcer med udnyttelse af nye nicher (herunder også arbejdsledighedsmidler) på en måde som organisatorisk og kundskabsmæssigt repræsenterer en kontinuitet fra fiskerbondesamfundet. Man er skeptisk til formelle arenaer, som skabes af myndighederne. Den økonomiforståelse, som for eksempel lå under forslaget om etablering af lokal maskinfabrik oplevdes som truende af veggefjordingerne. Tiltaket skulle baseres på en kompetence, som veggefjordingerne oplevde de ikke havde. Desuden repræsenterede det ikke et tilbud til kvinderne. De havde i længere tid været interesseret i at få opgaver lokalt, som de kunne løse med de kvalifikationer de havde slik tilfældet havde været for mødrene. De eneste kontantindtægter de yngre kvinder kan få i dag er de de får gennem fileten i Nordfjord og ulike former for hjemmehjælp og barnepas for indflyttere.

Havde veggefjordkvinderne fået det som de ville, ville vi i dag ha kunnet finde et lokalt vaskeri med flere kvindelige arbejdstakere, evt. flere lignende lokale bedrifter. Vi havde fundet et lokalt organiseret kollektivt ældreomsorgsapparat bl.a. omfattende fællesfjøs for saueholdende pensionister.

Der er ikke længere nogen lokale politikere i Veggefjord. Indflytterne har en typisk forstadstilpasning. Syklubben har udelukkende en lokal social funktion. Her vedligeholdes intime relationer mellem kvinder.

Ændringsprocesser i Nordfjord

Nordfjord er nabobygd til Veggefjord. Indtil for nylig var samfundet også her baseret på fisker-bonde-tilpasning. Befolkningen var lige så stor som i Veggefjord. Udviklingen op til i dag har imidlertid været markeret forskellig. Og dette skyldes ikke en anderledes strategi fra det offentlige side. Nordfjord har oplevet den samme gradvise overgang fra fiske til lønsarbejde/pendling for mænd. Jordbruget har næsten taget slut der også. Men Nordfjord-beboerne er læstadianere og har været det længe. Hvor kvinderne i Veggefjord i den periode jeg har beskrevet gradvis fik hånd om det lokale åndelige og politiske liv, har det hele tiden i Nordfjord været mændene, som indehavde tilsvarende positioner. Nordfjordingerne ser ned på veggefjordingerne fordi de er «gjerningskristne», som de siger. «De tror de opnår frelse gennem gode gjerninger». Veggefjordinger siger om nordfjordingerne, at de tror de er de eneste, som bliver frelst. At det i Nordfjord er mændene, som er de åndelige ledere kan i høj grad forklare den blomstrende økonomiske og befolkningsmæssige vækst, som har fundet sted. Det er manden, som taler på læstadianersamlinger. Det bliver også mændene i Nordfjord, som kommer til at optræde på de nye offentlige arenaer. Hvor det på syttitallet var mødrene fra Veggefjord, som mødte på forældremøder, var det mændene fra Nordfjord. Som det var tilfældet for Veggefjord-mødrene, forsvarede også Nordfjord-fædrene lokale kundskabsformer i diskussioner med lærerne. Men de gjorde det på en meget mere offensiv måde. De forsvarede ikke bare sine børns identitet men hele samfundets identitet. De var hele bygdens åndelige fædre og så skolen som en trussel mod lokale åndelige værdier og kundskabsformer og som en fremmer af umoral. Effekten af denne kundskabspolitiske kamp blev ironisk nok, at børnene blev mere skoleorienterede end veggefjordbørnene.

På større læstadianersamlinger, hvor folk fra alle læstadiane miljøer i de nærliggende fylker samledes, diskuterede læstadianerlederne ikke bare åndelige opgaver, men også strategier for samarbejde om at styrke det egne læstadianske fællesskab og de læstadianske bygder. Samarbejde om næringsvirksomhed var et centralt tema. Den lokale fisker-rolle fik sin forlængelse i det læstadianske fællesskab. Den blev central for mænds kundskabs- og værdiudvikling på den læstadianske arena akkurat som hjælpsomhed, omsorg, samarbejde slik disse kundskaber og værdier var knyttet til Veggefjord-kvinde-identitet. I Veggefjord blev disse værdier styrket og udviklet i missionsforeningerne. Men hvor Veggefjord-kvinde-identiteten blev bekræftet gennem at give bort mest mulig både materielt og åndeligt til alle trængende, handlede læstadianernes udvidede fællesskab og samarbejde sig om styrking af egen åndelig og materiel overlevelse. De læstadianske ledere var ikke bare aktive og offensive på

forældremøder, men også på partimøder. De gik aktivt ind i partiet Venstre og tog nøkkelpositioner i bankstyrer osv. De etablerede egne højskoler i landsdelen for læstadianer-ungdom. Den fælles formelle læstadianer-arena kom til at præge mændenes optræden på andre formelle arenaer. Mændene blev ikke ensidigt repræsentanter for storsamfundskundskaber slik det var tilfældet for Veggefjordfædre i arbejderparti-laget i Veggefjord så længe det eksisterede. Læstadianer-lederne i Nordfjord, oplevede at de forsvarede lokale kundskabsmæssige og åndelige interesser i bankstyrer og partiarbejde.

Nordfjord-mænd startede nye lokale bedrifter i Nordfjord: rekefabrik, fiskeopdræt, fiskeslip, bygningshandel osv. Børnene blev sendt på højskoler og de blev sat i lære i bedrifterne. Det ene dro det andet med sig. Ungdom (drengene) blev siden sendt på yrkesskoler og handelsskoler for at skaffe den kompetence de lokale bedrifter trængte. De første år var det bare guttene som fik kassejobber i fars butik eller filetjob på den lokale bedrift. Men i det sidste har også pigerne begyndt på forskellige yrkesskoler.

I den samme periode, som vi har beskrevet for Veggefjord, blev altså mændene i Nordfjord forvaltere af lokalpolitik i tillæg til at de var producenter. Deres koner som havde været producenter, bønder og omsorgsarbejdere, som kvinderne i Veggefjord, blev i denne periode deltidsarbejdere på fileten og husmødre eller «bare» husmødre. Resultatet af ændringsprocesserne i Nordfjord er imidlertid at næste generation gutter og jenter rekrutteres til lokalt arbejdsliv.

Konklusion

Eksemplerne fra Veggefjord har vist os hvorledes kvinder omformer sine kundskaber og sin organisering af arbejde i en ændringsproces. Deres strategier på de formelle arenaer (foreningene) og over for det administrative Norge vidner om en samordning af lokale kvindeværdier (omsorg) og kundskaber (kollektiv arbejdsorganisering). De forsøger at få brugt de kundskaber de har, evt. få kombinere disse med nye former for kompetencer. Hvordan kontantindtægter søges hentet ind må forstås i forhold til kundskabsudvikling på lokale uformelle og formelle arenaer.

De reaktioner deres initiativ blev mødt med fra social-, jordbrugs- og plansektor vidner om en anden forståelse af lokalsamfunds udvikling end den folk selv har. Det offentlige lægger kortsigtige økonomiske og produktionsorienterede kriterier til grund for sine strategier: Man ville oprette maskinfabrik for mænd. Man kunne ikke risikere at støtte et ikke konkurrencedygtigt vaskeri.

Sektorene i det administrative Norge har så at sige udviklet egne økonomiske interesser, som er i konflikt med hvordan folk lokalt tænker «økonomi». De tænker i den sammenhæng også på udnyttelsen af eksisterende organisatoriske og kundskabsmæssige ressourcer.

Hvis man har problemer med at finde en plads til kvinderne i produktionen, som de selv gerne vil have (lokale arbejdspladser), så skyldes det at

sektorisering af økonomi og omsorg har produceret barrierer mellem kundskabsformer, som i udgangspunktet var samordnet af kvinder lokalt. Som vi har set, har dette resulteret i en intimisering af relationer mellem kvinder, med andre ord en eliminerende af deres deltagelse på offentlige arenaer.

I Veggefjord betød denne politik også, at flere af de, som ikke fik lokalt arbejde, flyttede væk. Den befolkningsmæssige stabilitet i Veggefjord skyldes udelukkende nærheden til tætstedet og den deraf følgende indflytning.

I Nordfjord fandt vi helt andre ændringsprocesser. Denne bygd har oplevet en klar økonomisk og befolkningsmæssig vækst. Det vigtige med ændringsprocesserne i Nordfjord er, at den anderledes udvikling skyldes en anderledes organiseret lokal kundskabsproduktion. Hvor det var de kvindelige bønder og omsorgsydere i Veggefjord, som dukkede op på de offentlige arenaer, var det de mandlige fiskere i Nordfjord. Dette skulle vise sig at være kritisk for Nordfjords fremtid. Hvor veggefjordkvinder på regionniveau samarbejdede om omsorg, samarbejdede nordfjordmænd, som var fiskere og åndelige fædre, om produktions- og kompetenceudvikling. Også her blev kvinders kundskaber marginaliseret, men bare midlertidigt.

Nordfjord illustrerer således også min påstand om at sektor-Norge definerer planlægning som økonomisk planlægning og ikke som en bred kundskabspolitisk planlægning. Det var nemlig fordi nordfjordmændene aktivt brugte den offentlige arena til selv at videreudvikle både lokale (mandlige) kundskabsformer og produktionsformer, at der blev skabt kontinuitet i lokalt arbejdsliv. Der var et større samsvar mellem de ønsker de fremmede og det som sektor-Norge definerede som sine opgaver.

Afslutningsvis vil jeg sige, at der ligger store farer i hvordan man forstår lokale samfunds udvikling og for eksempel «kvindeproblemet». Man kan blive fristet til blindt at gå i gang med kvinderettede strategier, dvs kompensatoriske tiltak. Slike strategier bygger ikke nødvendigvis på en erkendelse af de kundskabspolitiske fejltrin, som lå bag de utilsigtede konsekvenser af de sidste ti-års regionalplanlægning. Jeg håber eksemplerne fra Veggefjord og Nordfjord har givet grundlag for en konkretisering og kvalificering af det brede kundskabspolitiske perspektiv evt. kvinderettede strategier bør bygges på.

Noter

- 1) Materialet til denne artikel stammer fra et NAVF-financieret forskningsprojekt 1975–1978. Hoveddelen af feltarbejdet blev gennemført i denne periode, men jeg har haft kontakt med og hentet materials fra bygden helt frem til i dag. En mere omfattende analyse af ændringsprocesser i Veggefjord foreligger i *Hva mutter gjør er alltid viktig*, Universitetsforlaget, Oslo 1986.